

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
GRAFIČKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

Jakov Visković

Sveučilište u Zagrebu
Grafički fakultet

Smjer: Tehničko – tehnološki

ZAVRŠNI RAD

ANALIZA ILUSTRACIJA GUSTAVA DOREA

Mentor:
doc.dr.art Vanda Jurković

Student:
Jakov Visković

Zagreb, 2016.

SAŽETAK

U radu je kroz pismenu analizu i slikovne primjere dan prikaz njegova razvoja kao umjetnika od prvotnih humorističkih karikatura do njegove emancipacije kao velikog ilustratora. Posebno su analizirana njegova najveća ilustratorska dostignuća što su nesumnjivo bile ilustracije poznatih književnih djela renesansnih pisaca i Biblije.

Nadalje, u radu su istaknuti veličina i uloga koju su njegovi ilustratorski radovi imali na suvremenike i daljnji razvoj ilustratorske umjetnosti nakon njega.

U radu su iznesene neke od mnogobrojnih kritika njegovih suvremenika slikara, pisaca i umjetničkih kritičara koje su išle od omalovažavanja do divljenja njegovu umjetničkom geniju.

Obradeni su motivi koje je umjetnik koristio za svoja djela, posebno za ilustracije. Naglašeni su oni najvažniji kroz koje se proslavio kao ilustrator. Premda je radio i po narudžbi, istaknuti su najčešći izvori inspiracije za djela koja su, kao kod mnogih njegovih suvremenika romantičara, uglavnom, u velikim povijesnim i religioznim književnim djelima, legendama i mitologiji.

Grafičkim elementima, posebno igrom svjetla i tame i crno bijelim kontrastom stvarao je vizualne predodžbe svojih motiva koji produbljuju dojmove i pobuđuju maštu kod promatrača.

Iz rada bjelodano proizlazi da je bio velikan ilustracije svojega doba velikog talenta, vještine i nenadmašne imaginacije. Istaknut je i obim njegova opusa koji je zaista imponozantan iz čega je vidljiva njegova izuzetna stvaralačka energija i radni potencijal.

Ključne riječi: ilustracija, grafika, slikarstvo, umjetnički motivi

ABSTRACT

Through the written analysis and image examples, the thesis gives an overview of his development as an artist from initial humorous cartoons to its emancipation as a great illustrator. Special attention was paid to his greatest illustration achievements which undoubtedly were illustrations of famous literary works of Renaissance writers and the Bible.

Furthermore, the thesis emphasizes the greatness and the impact that his illustration works had on his contemporaries and the further development of the illustration art after him.

The paper presents some of many criticisms from his contemporary painters, writers and art critics who went from contempt to admiration for his artistic genius.

The motives that the artist used for his works, especially for illustrations, were studied. Pronounced are the most important ones through which he became famous as an illustrator. Although he also worked by order, the most prominent sources of inspiration for his works were, like many of his contemporaries romantics, mainly in major historical and religious literary works, legends and mythology.

With graphic elements, especially the play of light and dark and black and white contrast he created visual representations of his motives to deepen impressions and excite the imagination of the viewer.

The thesis clearly shows that he was a giant of illustration in his time, of great talent, skills and imagination. It is emphasized that the scope of his work is really impressive from which his extraordinary creative energy and labor potential is visible.

Keywords: illustration, graphic, painting, art motives

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. UMJETNIČKO OKRUŽENJE U KOJEM JE DJELOVAO.....	3
3. TEHNIKE UMJETNIČKOG IZRAŽAVANJA.....	10
4. NAJPOZNATIJI RADOVI.....	12
4.1 Izvori inspiracije i motivi.....	13
4.2 Ilustracije velikih književnih djela.....	16
5. ANALIZA I USPOREDBA.....	25
5.1 Veličina i značaj ilustracija.....	25
5.2 Primjer analize jedne ilustracije.....	27
5.3 Usporedba sa suvremenicima.....	31
6. ANALIZA DJELA GUSTAVA DOREA.....	35
7. ZAKLJUČAK.....	37
8. LITERATURA	38

1. UVOD

Ilustracija jest komuniciranje putem slike i kao takva možemo reći da se pojavila u prethistorijsko doba, unazad 40.000 godina. Nastavila se na egipatskim papirusima, a onakvom kako ju danas poimamo javila se u kasno antičko doba.

U srednjem vijeku monasi su razvili vještinu ukrašavanja stranica knjiga, misala i molitvenika ilustracijama, tzv. minijaturama. Ti radovi imali su ograničenu primjenu i čitalačku publiku. Nakon izuma tiskarskog stroja, u 15. st. pojavila se tehnika bakropisa i drvoreza za ukrašavanje knjiga. Velika popularnost ilustracije javlja se upravo u 19.st.

Izumom ispisa u bloku prošireno je područje ukrašavanja literature, a s renesansnim majstorima Durerom i Holbeinom pojavila se istinska umjetnost vezana uz radove pojedinih pisaca. Ipak tehnika drvoreza koja je tada prevladavala, krajem šesnaestog stoljeća potonula je u zaborav, a počeo se koristiti uglavnom skuplji bakrarez. Do ponovnog oživljavanja drvoreza dolazi krajem osamnaestog i početkom devetnaestog stoljeća pojavom Thomasa Bewicka. Ugled i uloga umjetnika time su naglo porasli a svoj vrhunac su doživjeli izumom tiska.

Svakako, najpoznatiji ilustrator knjiga ne samo količinom radova već prvenstveno izuzetnom genijalnošću bio je francuski majstor Gustave Dore. Umjetnost ilustriranja knjiga jest najznačajniji dio Doreova umjetničkog opusa i bila je izrazito razvijena i popularna tijekom devetnaestog stoljeća.

Njegov originalni stil razvijao je i novi ukus kod publike te otkrivao mogućnosti ilustriranja koje do tada nisu bile poznate. Veličanstven je broj njegovih radova i ogroman broj literarnih djela koja je imaginirao svojom maštom, kroz ilustracije.

Dore nije bio samo ilustrator već je svoj umjetnički talent okušao i u slikarstvu i kiparstvu. Kao kasni romantik, u ovim područjima ipak nije dostigao slavu koju je ostvario ilustracijama. Kritičari su smatrali da su njegove slike s motivima iz priča, legendi i religije bliske ilustracijama, te nisu bile cijenjene, premda su neke od njih bile tražene posebno u Engleskoj i Sjedinjenim državama.

U poglavljima koja slijede dati će se pregled njegovih umjetničkih ostvarenja i umjetnički razvoj od njegovih početaka.

Kao dječak ilustrirao je za poznati pariški časopis. Poslije, tijekom života radio je karikature, slike i kipove te mnogobrojne ilustracije za književna djela. Naglasak rada biti će na ilustracijama, te njihovoj umjetničkoj veličini, ulozi i utjecaju na suvremenike. Prikaz i analiza njegovih najvećih ostvarenja popratiti će se slikovnim primjerima iz pojedinih književnih djela kojima je postigao najveću svjetsku slavu i priznanje. Nadalje, u radu će se obraditi motivi koje je Dore koristio u svom obimnom opusu koji su raznovrsni. Počevši od povijesnih, mitoloških, religijskih pa do slika prirode koje je pamtio sa svojih mnogobrojnih putovanja. Svakako najveći motiv korišten u najpoznatijim ilustracijama bila su velika književna djela posebno poznatih renesansnih književnika te nezaobilazna Biblija.

Mnogi njegovi suvremenici također su se bavili ilustriranjem književnih djela. Često te ilustracije naglašavaju neke druge aspekte od onih istaknutih u Doreovim ilustracijama premda se radi o istim književnim djelima. No, to je samo još jedan dokaz kako ljudi pa tako i umjetnici različito doživljavaju karakterne osobine likova i izričaje u književnim djelima.

Izvore inspiracija za svoja djela crpio je od početnih egzistencijalnih potreba preko narudžbi svojih sponzora i mecena do onih kojima je ispunjavao svoju unutrašnju umjetničku težnju za slobodom izražavanja bez zadanih okvira. Kao zreo i samostalni umjetnik bez većih egzistencijalnih problema, inspiriran slobodnim odabirom tema, prvenstveno poznatih književnih djela, dostigao je svoj vrhunac umjetničkog stvaralaštva i slave.

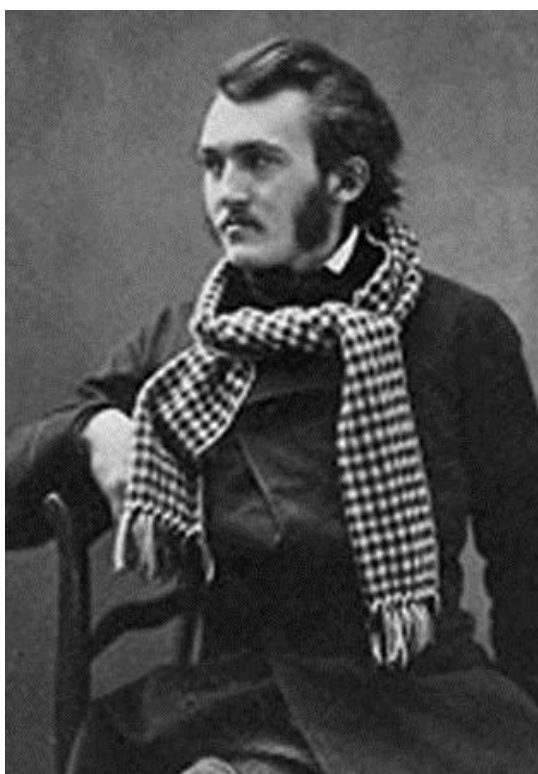
2. UMJETNIČKO OKRUŽENJE U KOJEM JE DJELOVAO

Kako bi se preciznije opisalo razdoblje i pravac u kojem se Gustave Dore istaknuo kao jedan od najpoznatijih umjetnika, pogotovo kao ilustrator, potrebno je osvrnuti se najvećim dijelom na devetnaesto stoljeće. U to vrijeme nastao je slijed pravaca u likovnoj umjetnosti: klasicizam – romantizam – realizam. [1]

Klasicizam je kao pravac dosta sličan renesansi. Bitna razlika između renesanse i klasicizma je u tome što renesansa od antike traži sadržaj, doživljaj i nadahnuće, dok se klasicizam bazira na vanjskim obilježjima. Nakon klasicizma pojavio se romantizam. Razlog njegove pojave je pobuna protiv klasicizma, odnosno odbacivanje strogih oblika i ograničenih sadržaja. Težnja ljudi je traganje za neobičnim pustolovinama, velikim uzbuđenjima. Kod umjetnosti romantizma, osobnost umjetnika dolazi u prvi plan. Osjećaji i imaginacija važniji su od razuma. U ime prirode romantici su slavili slobodu, događanje nasuprot mirnoći, snagu, ljubav, pa i nasilje, utopiju o Staroj Grčkoj ili o srednjem vijeku i sve što ih je uzbuđivalo. Romantizam je slavio osjećaj koji je samome sebi svrha. Od mnogih umjetnika koji su djelovali u romantizmu, neizbježno je spomenuti velikog španjolskog slikara Francisca Goyu, slobodnjaka i jednog od važnijih grafičara tog doba, koji je bio sklon prosvjetiteljskim mislima i obuzet idejama Francuske revolucije. U međuvremenu, u Francuskoj je romantičko slikarstvo počelo cvasti za vrijeme dvaju vrlo poznatih slikara: Anne Louis Giroder i Eugena Delacroixa koji su preoblikovali sadržaj dotad poznatog neoklasicizma i njegova najutjecajnijeg umjetnika Jacquesa Louisa Davida u pravu formu romantizma. Nadalje, može se izdvojiti Antoine-Jean Gros, veliki Napoleonov obožavatelj, zatim Theodore Gericault, Jean Auguste-Dominique Ingres, te mnogi drugi. [1]

Krajem devetnaestog stoljeća, pojavio se novi umjetnički pokret pod nazivom simbolizam. Po osobinama je vrlo sličan romantizmu. To je ujedno pravac po kojem se Gustave Dore većinom svojim radova najviše identificira. Ideje simbolizma su hermetično simbolične, filozofskog, religijskog i etičkog karaktera. Javlja se želja za odbacivanjem realiteta i naturalizma. Izražavaju se vlastite ideje i mašte pomoću simbola koji su dani na dekorativan način, s većom ili manjom razumljivošću. Kod slikarstva javlja se tzv. sintetička forma. Radi se o formi koja uokviruje kaligrafskom

linijom u granice raspršenih plošnih prikaza te nastaje prepoznatljiva forma na papiru ili platnu. U kombinaciji sa intenzivnim bojama i oštrim kontrastima kao pionir tog smjera slikarstva pojaviti će se glavni predstavnik simbolizma francuski majstor Paul Gauguin. On je smislio izraz sintetizam kako bi opisao takvu vrstu umjetnosti, te je ubrzo postao glasnik simbolizma. Neobične teme njegovih slika, isto kao i sami naslovi slika „*što smo, odakle dolazimo, kamo idemo?*“ imaju simbolično značenje. Jednako tako, zbog svojih simboličnih ilustracija i pejzaža u istu skupinu umjetnika spada i po mnogima najveći ilustrator svih vremena Gustave Dore. [1]

Slika br. 1: Gustave Dore, fotografija od Nadara

Punim imenom Louis Auguste Gustave Dore rođen je u Strasbourgu 06.01.1832. Kao mladić, bio je briljantan u onome što je studirao, dobivajući nagrade iz Latinskog i Grčkog jezika i iz crtanja. Za vrijeme prve polovice života počinje se baviti crtanjem pomoću olovke, pera i tinte, iscrtavajući skice na manjim listovima papira koje je sakupljao zajedno u album. Njegova karijera započela je 1847. godine kada je s roditeljima otputovao u Pariz na kraće vrijeme. Tada je Gustave u gradu uočio tiskaru

čiji je vlasnik bio Charles Philippon. Tiskara je s vanjske strane bila prepuna raznih karikatura koje su Dorea jako impresionirale. Odmah zatim je dobio želju da se i on bavi takvim poslom. Nakon toga, otišao je kući napraviti nekoliko crteža i ubrzo se vratio u istu tiskaru predajući te skice Philipponu. Kada ih je Philippon za zanimanjem pogledao učio je kod dječaka veliki talent, te je zaključio kako će Dore zasigurno postati umjetnik. To je ujedno bio i povod Doreu da se zadrži u Parizu na duže vrijeme. Kao student, angažirao se na izradi raznih crteža za časopis *Journal pour Rire*, njih desetine tisuća. Nakon toga, 1848. godine po prvi puta je boravio u ateljeu Henryja Scheffera što je ujedno bio njegov prvi nastup u ateljeu, napravivši dva crteža nacrtana tintom. Godinu kasnije, napravio je prvu sliku pod nazivom *Ribar privezuje svoj brod nakon oluje*. Iste godine upoznaje fotografa Nadara, čovjeka koji je odigrao ključnu ulogu u promicanju Doreove karijere. Kasnije, 1850. godine odlučio je napustiti fakultet i ozbiljnije se posvetiti crtanju. U međuvremenu, počeo je raditi razne litografije komičnog sadržaja, dajući značajan doprinos magazinu *L'Illustration*.

Slika br. 2: Karikatura iz magazina *Journal pour Rire*

Njegova karijera kao ilustratora započinje ilustracijama za *Bibliophile Jacob*, koje su se pojavile 1852. godine. Predstavio je sliku pejzaža pod nazivom *Dan nakon oluje*. Otprilike u to vrijeme Dore upoznaje velikog slikara Gustavea Courbeta. Slikar Courbete je posjetio Doreov atelje u društvu kolekcionara Alfreda Bruyasa koji je kupio Doreovu sliku pejzaža. Između 1855. i 1860. njegovi crteži i slike se nastavljaju reproducirati za *Musee francias-anglais*, zahvaljujući Philipponu koji ih je objavio.

Doreov ugled naglo je porastao s izdanjem Balzacovih *Vragoljastih priča*, za koje je napravio oko 600 crteža. Nakon toga, 1856. godine nacrtao je dvanaest ilustracija za izdanje *Legenda o lutajućem Židovu* na papirima opsežnog formata. Dore je sam rekao kako je njegova ideja bila producirati slike i ilustracije u svom stilu za popularna književna djela najboljih autora, bilo da se radi o epovima, komedijama ili tragedijama. Tako je započeo s ilustriranjem knjiga. Među prvima je bila Danteov *Pakao*, koja će kasnije nakon prvog izdanja biti prekretnicom Doreove karijere. U međuvremenu radio je na ilustracijama za putopise i turističke vodiče i bio redovan suradnik časopisa *Tour du monde*.

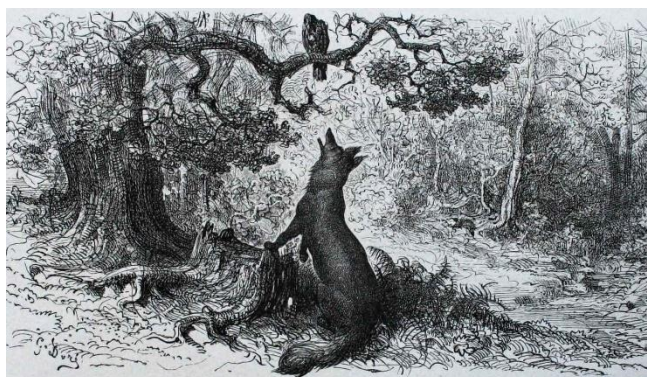
Slika br. 3: Legenda o lutajućem Židovu

Nakon toga putuje u Španjolsku gdje tijekom dužeg boravka radi na projektu *Don Quijote* autora Miguela de Cervantesa. Istovremeno je radio sliku velikog formata za djelo *Atala*, autora Chateaubrianda i radio ilustracije za manje poznate spise.

Slika br. 4: Ilustracija iz novele Atala

Njegova reputacija značajno počinje rasti u Velikoj Britaniji 1866. godine, kada je izradio ilustracije za monumentalno izdanje *Biblije* izdavača Cassella i ilustracije za književno djelo *Izgubljeni raj* autora Johna Milтона. Nakon toga, ilustrira klasičnu literaturu basni koje je napisao Jean de La Fontaine.

Slika br. 5: Ilustracija – Vrana i lisica (La Fontaineove basne)

U prosincu 1867. godine, potpisuje sporazum s trgovcima i prodavačima knjiga za skorašnje otvaranje galerije u Londonu pod imenom *Dore Gallery*. Kasnije, 1868. godine dovršava ilustracije za kompletno Danteovo djelo *Božanska komedija (raj, pakao i čistilište)*. Za vrijeme Francusko Pruskog rata oko 1870. godine, volontira za nacionalnu gardu. U međuvremenu otvorila se Doreova galerija u Londonu u kojoj je kraljica Viktorija kupila jednu od njegovih slika.

Nekoliko godina kasnije izradio je ilustracije za djelo *Gargantua i Pantagruel* koje je napisao Francois Rabelais.

Krajem karijere bavio se kiparstvom i po prvi puta je u svom ateljeu izložio skulpturu naziva *Sudbina i Ljubav* 1877. godine. Skulptura je bila prihvaćena od strane kritičara i publike.

Slika br. 6: Skulpture - *Sudbina i ljubav* (lijevo), *Strava* (desno)

Par godina kasnije izraditi će ilustracije za još jedno veliko književno djelo *Mahniti Orlando* autora Ludovica Ariostoa. To će ujedno biti njegov zadnji značajan projekt sa 618 slika.

Nakon smrti majke 1880. godine, pogađa ga teška depresija a dvije godine kasnije radi brončanu skulpturu pod nazivom *Pjesma o vinu*. Par godina kasnije, na samom kraju djelovanja, izradio je 26 velikih ilustracija za djelo *Gavran* Edgara Allana Poa. U posljednjim danima života pateći od žestokih napadaja angine, umire 1883. godine u svojoj kući u Parizu. [2]

Slika br. 7: Skulptura - Pjesma o Vinu

3. TEHNIKE UMJETNIČKOG IZRAŽAVANJA

Kao tehnike umjetničkog izražavanja podrazumijevaju se različiti materijali i alati pomoću kojih se vrši stvaralački proces. Određenim materijalom umjetnik pretvara svoju unutarnju slikarsku viziju u vidljivo djelo. Formalne karakteristike djela mnogo ovise o vrsti materijala, iako, ukoliko želi, umjetnik može preinačiti te karakteristike u totalnu suprotnost, bez obzira na svojstvo materijala. Većina umjetnika raspolaže brojnim materijalima i tehnikama, pa tako i Gustave Dore.

Iako je glavni adut Gustava Dorea bila njegova imaginacija, uz odabir odgovarajuće tehnike svoju imaginaciju mogao je pretvoriti u remek-djelo. Premda je najviše radova izradio drvorezom što mu je bila primarna profesija, također je bio vješt umjetnik u izražavanju s drugim tehnikama. Čini se da za njega kao darovitog majstora nije bilo zapreke. Doreov talent u kreativnosti podrazumijevao je crtanje, izradu karikatura i ilustracija, slikanje uljem na platnu i akvarelom, modeliranje. Bio je protejski umjetnik svoga doba, u glavnim žanrovima u rasponu od satire do religijskih tema, te prema formatu od malih skica sve do monumentalnih platna.

Primarna tehnika Gustava Dorea bila je drvorez i najviše njegovih je radova izvedeno tom tehnikom. Drvorezom su otisnute ilustracije najpoznatijih književnih djela: *Vragoljaste priče* od Balzaca, *Gargantua i Pantagruel* od Rabelaisa, Danteov *Pakao*, Miltonov *Izgubljeni Raj*, *Gavran* od Edgara Allena Poea, te posebno izdanje *Biblije* s enormnom količinom fantastičnih ilustracija. Osim toga, izrađivao je bakroreze i čelične gravure, ali u znatno manjoj mjeri u odnosu na drvoreze.

U kasnijim godinama života malo više se posvetio slikanju s bojama na bazi ulja. Pomoću uljene tehnike naslikao je mnogo slika. Jedna od najpoznatijih je svakako *Trijumf kršćanstva nad poganstvom*. Također je vrlo zapanjujuća slika *Kristovi mučenici u regiji Dioklecijana*. Isto tako treba spomenuti slike *Let u Egipat* i *Početak*. Kao jedan vrlo plemeniti pejzaž vrijedi spomenuti i sliku *Večer na Alpama*. Tu je i slika *Prerija* šarolikog sadržaja; cvijeće, leptiri i trava sve u pozitivnim bojama. Zatim, slika pod nazivom *Zagonetka*, potom jedna od njegovih najpoznatijih slika *Dante i Vergilije u Devetom Krugu Pakla*, te mnoge druge.

Tijekom svog putovanja u Škotsku 1873. godine napravio je kolekciju slika u ulju i akvarelu: *Čarobni festival, Katastrofa Matterhorna, Pirinejski Orao*; zatim od pejzaža: *Škotski pejzaž i Riječni kanjon u planinama*.

Slika br. 8: Škotska - Riječni kanjon

Na kraju karijere Dore se počinje baviti kiparstvom. Uglavnom koristi broncu i terakotu. Od tridesetak skulptura koje je izradio, bitno je spomenuti dvije najpoznatije, a to su: *Sudbina i Ljubav*, te *Pjesma o Vinu*. Doreove skulpture spadaju u dvije kategorije: ekstravagantne alegorije velikih razmjera i manje brončane statue visoke kvalitete. Nažalost, Dore nikada nije postigao značajno priznanje kao kipar, za čime je žudio.

4. NAJPOZNATIJI RADOVI

Pored svih ilustracija, skica, karikatura, slika, kipova, te mnogih drugih radova, kojih je zaista obilje, opus od preko 100.000 djela, u ovom radu spomenuta su najpoznatija koja su Gustava Dorea obilježila kao uglednog umjetnika i najvećeg ilustratora svih vremena. Ključnu ulogu odigrala je njegova velika imaginacija pomoću koje crpi ideje i inspiraciju za odabir motiva i prenošenje u cjelokupnu vidljivu formu, bilo da se radilo o slici ili skulpturi. U skupinu najpoznatijih radova svakako spadaju brojne ilustracije nekoliko velikih književnih djela. Nadalje, tu svakako pripada i serija pojedinačnih slika i pejzaža. Kao prvu i jednu od najpoznatijih, treba spomenuti sliku *Dante i Vergilije u devetom krugu pakla*, ulje na platnu. Nakon nje jednaku važnost ima slika pod nazivom *Zagonetka*. Također tu su i vrlo su poznate slike *Hrvanje Jakova s anđelom*, te *Andromeda*. Jedna od vrlo utjecajnih slika je *Krist napušta palaču*, kao i slika *Trijumf kršćanstva nad poganstvom*, te slika *Obitelj uličnih akrobata*.

Slika br. 9: Krist napušta palaču

S obzirom da je Dore slikao i životinje, vrijedno je spomenuti sliku *Dvije sove*. Kada je riječ o pejzažima, među najpoznatije ubrajamo pejzaž pod nazivom *Kanjon*, zatim *Suvenir iz Škotske*, te svakako *Odilo s poganskim zidom*.

Jednako tako su poznati i vrijedni spomena pejzaži pod nazivima *Dvorac na rijeci Rhone*, zatim *Planinski krajolik s balonom* i *Rijeka kroz Alpe*.

Slika br. 10: Suvenir s Alpa

Unutar Doreovog kiparstva treba izdvojiti dvije njegove najpoznatije skulpture pod nazivom *Sudbina i ljubav*, te *Pjesma o vinu*.

4.1 Izvori inspiracije i motivi

Gustave Dore je svojim raznovrsnim izražajem tijekom svog umjetničkog vijeka dočarao ekstremne raznolikosti u rasponu tema, od realističnih prikaza svakidašnjih događaja do simboličkih, fantastičnih i ekscenčnih situacija.

U ranoj fazi života, Gustave Dore kao dječak od osam godina već je pokazivao vještinu u crtanju skica na malim komadima papira. U početku, oduševljen umjetničkom satirou Grandvillea, i sam je izradio nekoliko karikatura istog opisa. Za vrijeme koledža, njegove bilježnice su bile prepune crteža iz antičke povijesti i alžirske kampanje. Prvo putovanje u Pariz i njegovo oduševljenje gradom postati će nova inspiracija za slikarstvo. Za vrijeme svog boravka u Parizu počinje raditi crteže za žurnal *Le Musee francais-anglais*, mjesečno izdanje od autora Phillipona. U njemu je Dore dao doprinos različitim tipovima crteža, uključujući scene iz svakidašnjeg života, povijesne

rekonstrukcije i slike religioznih obilježja. Boemi, akrobati i proroci često su istaknuti u njegovim grafikama. [3][4]

Kada je riječ o scenama iz svakidašnjeg života, najviše je bio inspiriran Španjolskom kamo je često putovao, kao i mnogi drugi poznati francuski umjetnici. Tamo je najviše ilustrirao figure siromaha ili ulične svirače u realističnom prikazu. No glavni razlog putovanja u Španjolsku bilo je Cervantesovo djelo *Don Quijote*, za koje je napravio mnogo ilustracija. Osim toga, volio je slikati planine. Stoga je napravio pejzaže svake zemlje u koju bi putovao od Španjolske, Švicarske, Engleske i Škotske. Postao je jedan od istaknutih francuskih slikara planina 19. stoljeća. Najviše su ga dojmile Španjolska i Velika Britanija u kojima je pronašao vječnu inspiraciju za crtanje i slikanje. Isto kao i Pariz, London mu je bio inspiracija za razne scene iz svakidašnjeg života, dok ga je Škotska šarmirala ljepotama prirode zbog čega je izradio brojne pejzaže. Jedna od intrigantnih slika iz pariške svakodnevnice je i *Obitelj uličnih akrobata*. Pretpostavlja se da je operna pjevačica Adelina Patti (Doreova simpatija) bila inspiracija za ovaj njegov uradak, predstavljajući na slici majku djeteta. [4][2]

Slika br. 11: Obitelj uličnih akrobata

Dore je bio odličan slikar povijesnih kompozicija i žudio je za tim da ostane zabilježen kao takav. Za vrijeme opsade Pariza 1870. godine napravio je nekoliko djela, među kojima sliku *Zagonetka* koja se realizmom izdvaja od alegoričnog prikaza njegovih rodoljubnih slika.

Njegove slike temeljene su na pričama, legendama i alegorijama, temama i motivima po kojima prepoznatljivo pripadaju eri romantizma. Premda je Dore naslikao i velik broj religijskih slika, za razliku od njegovih suvremenika, one nisu bile namijenjene crkvi.

Još dok njegova popularnost nije bila znatna u Francuskoj, počelo se zanimati za Englesku kamo je i otišao, te počeo izrađivati slike na platnu koje su bile izložene u *Dore Gallery* kada se otvorila. Scene su često noćni prikazi s fantastičnim aspektom. U tim se scenama ponekad jasno vidi da su izvori njegove inspiracije slike nizozemskog slikara 17. st. Rembrandta. Pred kraj života, kada je bio žrtva melankolije i depresije primio se nadrealnih i uznemirujućih tema, naročito u radu na skulpturama. Doreova inspiracija za izbor forme bile su složenosti ikonografije, kojom bi prikazao neobičnu temu ili izrazio ukus za neuravnoteženu kompoziciju. Tijekom tog perioda Dore je završio ilustracije za pjesmu *Gavran* od Edgara Allana Poea koja je bila objavljena nekoliko godina kasnije u Engleskoj i u Americi. Nažalost, Dore to nije doživio. [5]

Ipak, njegov najveći izvor inspiracije bio je renesansni pisac Dante Alighieri i njegovo djelo *Božanska komedija*, zbog čega je prvo izradio sliku većeg formata *Dante i Vergilije u devetom krugu pakla*, a kasnije i ilustrirao cijelo djelo, te nezaobilazna Biblija. [4][5]

Slika br. 12: Dante i Vergilije u devetom krugu pakla

4.2 Ilustracije velikih književnih djela

Osim raznih pojedinačnih i veličanstvenih radova od kojih se uglavnom ističu slike i kipovi, Gustave Dore se najvećim dijelom svog život bavio ilustracijom, što je ipak bio njegov primarni interes. Izuzev iznimno popularne Biblije koja je možda najveći Doreov projekt, vrlo je važno spomenuti kako je Dore napravio ilustracije za više od 200 knjiga. Među njima se nalaze i obimne ilustracije nekoliko znamenitih književnih djela poznatih svjetskih autora, od kojih posebno treba istaknuti: *Danteov Pakao*, a kasnije i kompletnu *Božansku komediju*, zatim Cervantesov *Don Quijote*, Miltonov *Izgubljeni raj*, Ariostov *Mahniti Orlando* i Rabelaisovo djelo *Gargantua i Pantagruel*. Važno je spomenuti i Balzacove *Vragoljaste priče* koje su bile Doreov prvi značajan projekt, zatim bajke i posebno basne Jeana de La Fontainea i na kraju karijere pjesmu *Gavran* Edgara Allana Poea. S obzirom da se ovdje radi o golemom broju fantastičnih ilustracija, Gustava Dorea se smatra jednim od najplodnijih ilustratora.

Bibliju nikada prije nitko nije tako bogato i maštovito ilustrirao kao što je to učinio Dore. Mnogobrojne ilustracije prikazuju poznate scene i osobe iz Starog i Novog zavjeta na poetičan i maštovit način, preuzete iz židovske i kršćanske biblijske tradicije.

Slika br. 13: Ilustracije – Biblija, scene iz Starog i Novog zavjeta

Kako bi se uz pomoć ilustracija jasnije prikazalo djelo i preciznije objasnila radnja nekog djela, potrebno je ukratko reći nekoliko riječi o samim djelima.

Prvo značajno djelo koje je Dorea pozicioniralo na višu razinu umjetnosti je *Gargantua i Pantagruel* od Rabelaisa. To je pentalogija novela koje govore o avanturama dvaju divova Gargantue i njegovog sina Pantagruela. Priča je zabavna, komična i satirična. [6]

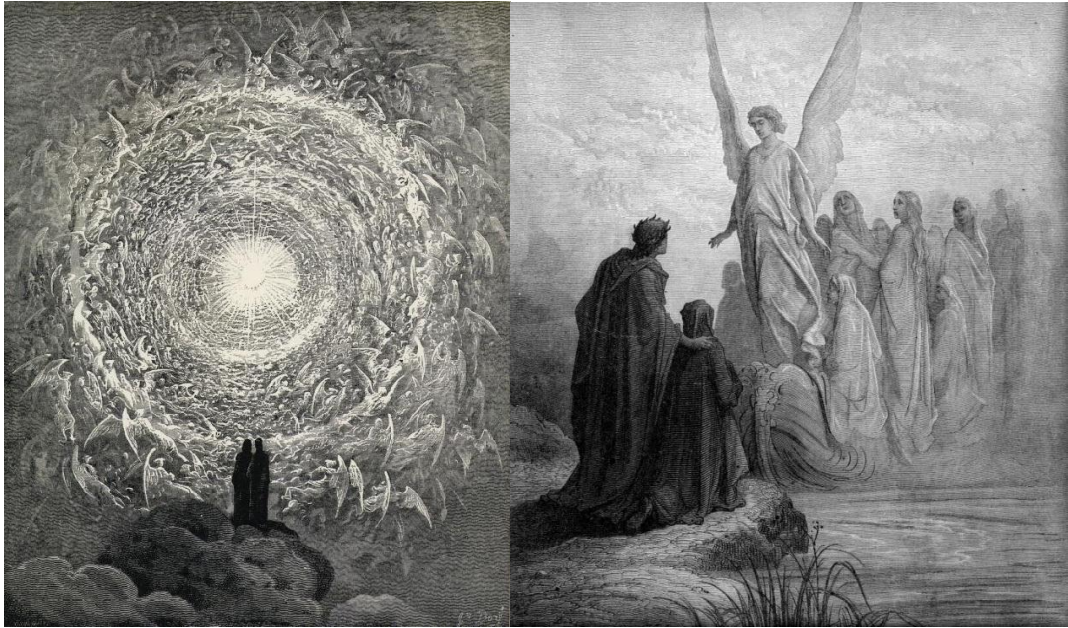
Slika br. 14: Ilustracija - *Gargantua i Pantagruel*

Nakon toga slijede Balzacove *Vragoljaste priče*. One su vrlo slične Rabelaisovim novelama. Sastoje se od tri poglavlja od koje svako sadrži po deset pripovijetki. Te pripovijetke na humorističan način opisuju radnju iz 16. stoljeća i napisane su starim jezičnim stilom. Balzacov plan je bio napisati 100 ovakvih kratkih priča, ali do svoje smrti završio je samo njih samo 30. [7]

Slika br. 15: Ilustracija - Vragoljaste priče

Potom, najznačajnije djelo koje je ilustrirao i s kojim se proslavio je Danteov *Pakao*. Često se objavljuje odvojeno od cijele *Božanstvene komedije*. Radnja djela zbiva se u paklu koji se sastoji od devet krugova u obliku lijevka. Pisac Dante opisuje svoj put kroz pakao uz pratnju Vergilija, rimskog pjesnika kojem se Dante divio. Drugi dio nakon Pakla, poznat pod nazivom *Čistilište* govori o mjestu gdje se duše čiste od sedam smrtnih grijeha. Čistilište je raspoređeno u sedam različitih krugova. Kroz čistilište Dantea također vodi Vergilije. Nakon toga lete prema nebu i slijedi treći dio pod nazivom *Raj*, u kojem se Dante oprašta od Vergilija, te upoznaje ženu imena Beatrice (simbol milosti i Božje ljubavi) koja će ga voditi kroz Raj. Vergilije ga nije mogao voditi kroz Raj jer je nekršten te se nalazi u Limbu koji spada u prvi krug Pakla. Radnja djela završi tako što Dante moli Djevicu Mariju za čiste osjećaje i zaštitu od zemaljskih grijeha.[8]

Slika br. 16: Ilustracije – Raj (lijevo) i Čistilište (desno)

Sljedeće veliko književno djelo koje je ilustrirao je *Don Quijote*, autora Miguela de Cervantesa. Ovdje se radi o pustolovinama dvaju glavnih likova Don Quijotea i njegovog sluge Sancha Panze. Lik Don Quijote je Španjolac zaluđen viteškim pričama. On zamjenjuje krčme za začarane dvorce, mlade seljanke za lijepe princeze, a vjetrenjače za zle divove. Tako se odlučuje lutati Španjolskom na konju uz pratnju svog priprostog štitonoše Sancha Panze i ispravljati nepravde, te braniti ugnjetavane. Njih dvojica prolaze kroz kompleksne priče gdje svaki lik uzima atribute drugoga. Na kraju Don Quijote spoznaje da su njegove radnje bila ludost, te se odluči vratiti kući, dok ga je Sancho Panza nagovarao da ne odustaje, predlažući mu da uzmu ulogu pastira koji su tada bili redovni junaci pastoralnih priča. [9]

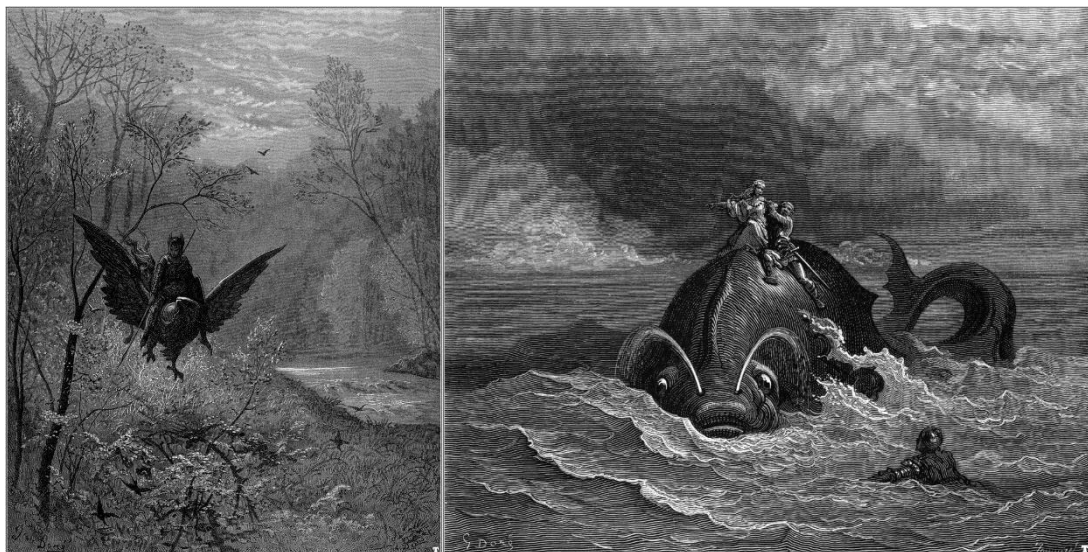
Slika br. 17: Ilustracije - Don Quijote

Uz već navedena djela i Miltonov *Izgubljeni Raj* spada u isti rang, kako po značaju njegovih ilustracija tako i po veličini samog književnog djela. Dok kod *Božanske komedije* prevladava sentiment talijanskog katoličanstva iz 13. i 14. stoljeća, opis Miltonova *Izgubljenog Raja* izražava kalvinističko protestantsko vjerovanje od prije 200 godina. Oba rada su teološkog karaktera, ali se razlikuju po mnogim važnim pogledima. Miltonov ep ukazuje na stvaranje svijeta, podrijetlo čovjeka, te iskušenje Adama i Eve od sotone. Glavni lik je sotona koji vjeruje da dijeli vlast s Bogom sve dok nije sreo anđela Gabrijela, koji mu objašnjava da je to bio dio Božjeg plana koji ne bi bio izvediv da tako Bog nije izabrao. [3][10]

Slika br. 18: Ilustracije - Izgubljeni raj

Jedno od najboljih književnih ostvarenja talijanske renesanse, svakako je epski spjev *Mahniti Orlando* autora Ludovica Ariosta. Cijelo djelo je napisano na simpatično ironičan način. Radnja se odvija u srednjem vijeku gdje se opisuju viteški podvizi Orlanda protiv Saracena i njegova nesretna ljubav s princezom Angelikom. Kada Orlando sazna da je ona pošla za jednog saracenskog vojnika, Orlando poludi. [11]

Slika br. 19: Ilustracije - Mahniti Orlando

Tu su i vrlo poznate *Basne i bajke* Jeanea de La Fontainea. Okosnicu za njih La Fontaine je preuzeo od antičkih pisaca posebno Ezopa, a osvježio ih je elementima drame satire i poezije. Životinje u njegovim basnama oličavaju sve ljudske slabosti i vrline tako da su one štivo i za odrasle a ne samo za djecu. Mnoštvom izuzetnih ilustracija Dore je još više osnažio i podcrtao karakterne suprotnosti La Fontainovih likova (dobrotu i zloću, lukavost i naivnost, pamet i glupost.). Primjer jedne takve izuzetne ilustracije je *Mačak u čizmama* iz priče Cherlesa Perraulta.

Slika br. 20: Ilustracija – Mačak u Čizmama

Na kraju, tu je i pjesma *Gavran* od Edgara Allana Poea. To je mračna pjesma koja govori o izgubljenoj ljubavi. Za pjesmu *Gavran*, Dore je izradio nekoliko fantastičnih ilustracija. To je ujedno i njegov zadnji značajniji poduhvat.

Slika br. 21: Ilustracija – Gavran

5. ANALIZA I USPOREDBA

Brojni Doreovi radovi zaintrigirali su mnoge umjetnike, umjetničke kritičare i druge ljubitelje umjetnosti posebno njegove suvremenike. Većina njih iskazala je pozitivno mišljenje o njegovim radovima, te je primijetila ogroman talent Dorea, no postoje i kritičari koji nisu bili do kraja zadovoljni sa svime što je Dore izradio. Jedan među njima bio je novinar, političar i utjecajni francuski umjetnički kritičar Jules-Antoine Castagnary koji je rekao: „Nažalost vidljivo je da se njegovoj reputaciji kao lošem crtaču i lošem slikaru može još pridodati i obilježje lošeg kipara.“ Ovim riječima nedvojbeno je sažeo stajališta mnogih Doreovih suvremenika čiji je odnos bio nerazumijevanje prema objektivno izvanrednim i već tada poznatim ilustracijama. [2]

U daljnjem tekstu analiziraju se elementi ilustracija, što one opisuju i jesu li i koliko kompatibilne sadržaju književnog djela, kao i njihova veličina i značaj kojima pridonose svijetu umjetnosti. Pored toga, važno je izdvojiti neke Doreove suvremenike sa sličnim stilom izražavanja, ali isto tako i druge poznate svjetske umjetnike 19. stoljeća, posebno one koji su se također bavili ilustriranjem čuvenih književnih djela kao i Dore.

5.1 Veličina i značaj ilustracija

U početnoj fazi karijere Dore je stekao reputaciju sa svojim ilustracijama za razne časopise i magazine. Mnogi izdavači knjiga primijetili su iznimnu vrijednost njegovih radova, te je bio pozvan kako bi ilustrirao i neka poznata književna djela. Izvorno to i jest bila njegova želja i ona se ostvarila upravo zahvaljujući njegovom raskošnom talentu. Sama činjenica da je ilustrirao Božansku komediju, Bibliju i još neka druga velika književna djela, najbolje svjedoči o tome koliko je Dore bio tražen, značajan i utjecajan ilustrator svog doba. Na kraju, svojim radovima inspirirao je i mnoge druge umjetnike, karikaturiste, pa i filmske producente koji su kopirali pojedine elemente iz njegovih ilustracija, te ih prenijeli na video zapis u obliku crtanog ili animiranog filma.

Iako je Dore trpio brojne kritike u svoje vrijeme, njegovi radovi postali su široko rasprostranjeni u Europi i u Sjedinjenim državama još tijekom njegova života i

posthumno. Najveći doprinos europskoj kulturi svakako je dao svojim ilustracijama za velika književna djela. On ne samo da zauzima središnju poziciju u vizualnoj umjetnosti 19. stoljeća, nego je isto tako svojom imaginacijom ostvario veliki utjecaj na radove pojedinih umjetnika koji su djelovali kasnije, u 20. pa i ranom 21. stoljeću. Najvećim dijelom misli se ovdje na stripove za što ga se smatra uzorom te na filmsku industriju gdje su njegovi radovi ostavili trajan utjecaj. Dore se (pored još nekih drugih umjetnika njegova doba) drži posebnim, otkrivajući raznolike prizore poetičnih svjetova njegove imaginacije, kroz prizmu „vizionarskog oka“, kao da je stalno pokušavao pomaknuti granice mašte u prikazivačkoj umjetnosti. [4]

Bez obzira na njegov uspjeh kao ilustratora, Dore je sebe vidio prije svega kao slikara, no nikad takvo priznanje nije dobio u Francuskoj i poznato je da je zbog toga patio. Hans Haug, kustos muzeja u Strasbourgu je tijekom predstavljanja umjetnika izjavio: „Dore je podbacio kao slikar“. No bez obzira na mišljenja, njegov rad ne može biti sveden samo na ilustracije. On je bio prepoznatljiv i kao slikar, barem u Engleskoj i Sjedinjenim državama. Kao što se može vidjeti, njegove slike su izgledom slične ilustracijama. Osim toga, rijetko je završavao radove s bojama, zbog čega se nagađalo da ne razlikuje boje. To je bio i glavni razlog zašto je podvrgnut tako oštroj kritici. [5]

Dore je kao umjetnik prvi značajan ugled stekao izradom ilustracija za Rabelaisovo djelo *Gargantua i Pantagruel* 1854. godine, te ilustracijama za Balzacove *Vragoljaste priče* 1855. godine. Kasnije, 1860. godine postigao je međunarodnu slavu sa svojim ilustracijama za *Bibliju* i Danteov *Pakao*. Za ilustraciju Danteovog *Pakla* nagrađen je križem legije časti. *Biblija* koja je objavljena 1866. godine i imala je trajan utjecaj na oživljavanje vjerske umjetnosti u Europi posljednjih 30-tak godina toga stoljeća. Nikada u povijesti kršćanske umjetnosti Biblija nije bila tako bogato i maštovito ilustrirana. S vremenom postaje jedan od najpoznatijih hispanofilskih i anglofilskih umjetnika njegove generacije. Time je posebno postigao uspjeh u Velikoj Britaniji, naročito kroz *Dore Galeriju* čiji je bio suosnivač u Londonu 1867. do 1868. godine. Njegove ilustracije su rasprostranjene na međunarodnoj razini kao niti jedne dotad u povijesti umjetnosti i nakladništva 19. i 20. stoljeća. Ipak, neke ilustracije, među kojima i one za pjesmu *Idile kralja*, pjesnika lorda Alfreda Tennysona su primljene s mješovitim reakcijama britanskih čitatelja. Mnogi su smatrali da likovi u pjesmi nemaju engleske značajke. [3][4]

Cervantesov roman *Don Quijote* bio je rangiran kao najilustriraniji od svih djela europske literature, ali Dore je htio svojim ilustracijama nadmašiti svoje prethodnike u čemu je prema većini kritičara i uspio. Djelo je bilo objavljeno 1863. godine. Slavni francuski pisac Emile Zola tom je prilikom izjavio: „Ovo se smatra ilustracijskim djelom, ali ja mislim da se radi o nanovo napisanom djelu. Umjesto jednog remek-djela, ljudski um ostvario je dva.“ [4]

Skoro svaki film o Bibliji počevši od Patheova *Život i patnja Isusa Krista* iz 1902. godine koristi se njegovim ilustracijama. Svaka filmska obrada Dantea ili Don Quijotea koristi njegove likove kao modele. Od ostalih elemenata, Doreove šume iz djela *Atala* korištene su kao vizualna kulisa za razne verzije filma King Kong od 1933. pa do onog iz 2005. godine, producenta Petera Jacksona. Mnoge scene u filmova *Gospodar prstenova* iz 2001. i 2003. godine, te *Hobbit* istog autora, inspirirane su Doreovim ilustracijama iz Božanske komedije. Jean Cocteau je također zahvaljujući Doreovim ilustracijama iz Perraultovih bajki napravio dojmljiv film *Ljepotica i zvijer*, 1945. godine. Doreove ilustracije korištene su i kao ideja za motive iz serije filmova o *Harryu Potteru*. Osim toga, u carstvu crtanih filmova i animacija, Walt Disney najviše duguje Doreu isto kao i ostali direktori koji su u crtanom filmu *Shrek* izradili karakter mačke po uzoru na Doreovu ilustraciju *Mačak u čizmama*. Živahan mačak je bio postavljen kao amblem za tu izložbu. [4]

5.2 Primjer analize jedne ilustracije

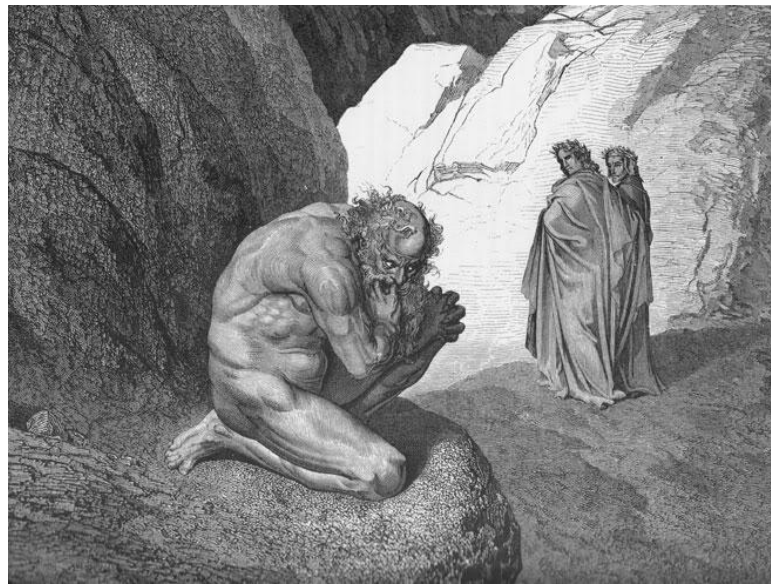
Osim poznatih umjetnika i umjetničke kritike, Doreove su ilustracije zanimale i druge manje poznate umjetnike i ljubitelje umjetnosti. Jedan od njih je i američki crtač stripova Scott McDaniel koji je s velikim interesom napravio detaljnu analizu jedne od najpoznatijih Doreovih ilustracija *Dante i Vergilije u četvrtom krugu pakla*. Iz njegove analize najbolje se mogu razumjeti vizualne predodžbe koje kod promatrača izazivaju očaravajući efekt. Isto tako na ovom primjeru istaknuti su i svi glavni elementi uspješne ilustracije. [12]

„Želim uperiti pogled na „vijke i matice“ (dakle na sastavne dijelove) ove slike i vidjeti što ih to čini funkcionalnim. Nije dovoljno govoriti maglovito o podeblje iscrtanim

linijama ili o bujnim teksturama – zašto su iscrtane linije podebljane? Što se to bujnom teksturom postiže?“, pita se McDaniel. Evo glavnih naglasaka iz njegove analize.

- Ilustracija

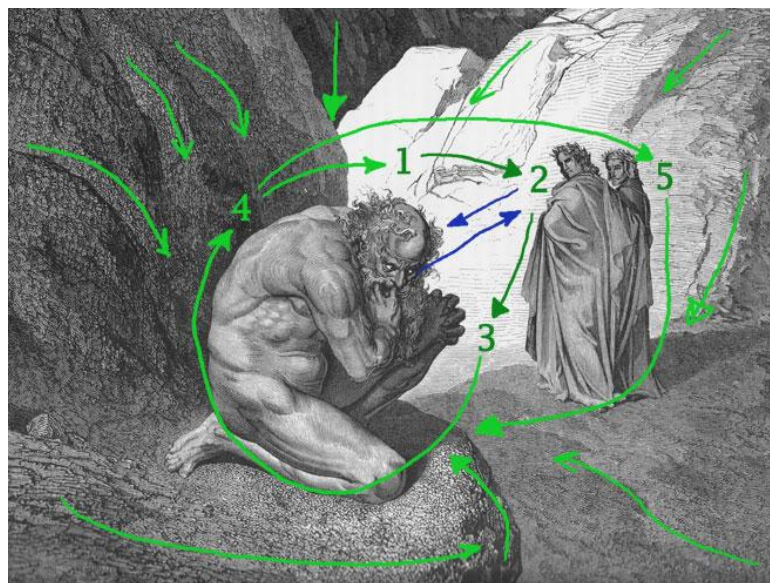
Sedmo pjevanje počinje kada se Dante i Vergilije spuštaju u četvrti krug pakla. Plutus, rimski Bog bogatstva ovdje preoblikovan u demona uzdiže se kako bi im prepriječio put.

Slika br. 22: Ilustracija – Dante i Vergilije u četvrtom krugu pakla

- Kompozicija i vođenje pogleda

Slika je iznimna u vođenju pogleda najprije na mahnitog, ostarjelog dendija u prednjem planu slike. Zatim se pogled prebacuje na Dantea i Vergilija koji su u srednjem planu, pa opet nazad na Plutusa. Zašto se baš ovo događa kod promatrača? Prvo, područje najvećeg kontrasta je Plutusovo čelo u suprotnosti s bijelim stijenama u pozadini. To vuče pogled baš prema tamo. Za svaki slučaj i većina linija i površina pozadine također ukazuju baš na njega.

Slika br. 23: Kompozicija i vođenje pogleda

Tako, kaže McDaniel, pogled putuje u spiralu oko slike:

1. Plutovo čelo – treba primijetiti da je područje glave prepuno iznimnih detalja.
2. Vergilijevo lice u odnosu na bijelu pozadinu – izražen je jaki kontrast i tu se dobro vidi kako Plutus pogledava prema tamo.
3. Plutusove ruke u odnosu na bijelu pozadinu – također, radi se o velikom kontrastu, te Vergilije i Dante gledaju unatrag u tom smjeru.
4. Plutusova leđa u odnosu na tamno sivu liticu – ovdje smo na srednjem kontrastu, ali od šaka promatrač slijedi ruku dolje do noge i prati zakrivljenost leđa.
5. Danteova leđa – zapravo zakrivljeni oblik Plutusovih leđa vodi pogled ponovno na njegovu glavu. Moguće je da pogled slijedi taj put u petlji i nekoliko puta. Također je primjetno područje srednjeg kontrasta oko Danteovih leđa, tako da jednom kad pogled skrene prema tamo čini se da će tamo i ostati. Međutim, čak i tada slijedi povratak pogleda na glavni objekt pažnje tj. na Plutusa.

Kada se malo bolje pogleda pozadinske elemente kojima je usmjerena pozornost na Plutusa, prvo se može primijetiti da veliki tamni trokut u pozadini pokazuje točno dolje na njegovu glavu. Formiran je pomoću bijelih stijena na desnoj strani i sive litice na lijevoj. Kad je riječ o bijelim stijenama, vidljivo je da je većina linija koje ih oblikuju

nagnuta dolje lijevo prema Plutusu. Isto je tako i kod sivih litica, samo što su ovdje linije nagnute dolje desno. Čak i slaba tekstura u srednjem planu, dolje desno vodi prema njemu. Dakle, možemo rezimirati kako nam kompozicija ilustracije daje jaki kontrast na fokusne točke i vodi naše oko natrag na taj fokus kad god je moguće.

- Pričanje priče i karakter

Čak i ako ne znate da je ovo ilustracija iz Danteova Pakla, svejedno ćete uočiti jasno da se nešto događa. Kada se pogleda na siluetu, stari čovjek sa slike se očito nalazi u podređenom položaju. Njegova glava je niže od Danteove i Vergilijeve i nagnut je prema dolje dok su ova dvojica uspravna. Izrazi lica također mnogo govore. Plutus je ustrašen, nesretan. Vergilije ima autoritativan izraz i držanje. Izgleda kao da misli: „Ostani dolje“. Dante je na sigurnom iza svog mentora i vodiča, gledajući unatrag s neodobravanjem. Izgleda da nema naznake tko je zapravo Plutus, Bog ili vrag bogatstva. Najviše se može iščitati iz njegova općeg položaja i njegovih očiju, premda je to bilo moguće pokazati i eksplicitnije. On je podređen ali nije potpuno utučen jer i dalje izgleda kao da nešto želi, najmanje to da ponovo obrati pažnju na dvojicu prolaznika.

- Elementi

Fokus: Kao što je i rečeno, pogled se jasno fokusira na Plutusa, a onda sekundarno na Vergilija i Dantea.

Paleta: Nije primijenjena s obzirom da su ovdje isključivo sivi tonovi.

Vrijednost: Širok raspon vrijednosti od bjeline stijena do tame iza Plutusa.

Težište: Upotreba linija kojima se definira oblik ostavlja dobar dojam težišta na Plutusu, manje na Danteu i Vergiliju koji se nalaze dalje.

Tekstura: Mnogo je ovdje teksture, od organiziranosti radnih linija na likovima do jednostavnijih radnih linija na liticama u pozadini, te skoro istočkani učinak na prednjoj stijeni.

Simbolizam: Prikaz grčko-rimske mitologije umetnute u kršćanski kontekst. Ne očevidan ali prisutan.

Mikro/Makro: Područje bitnog detalja su lica i tijela, te likovi. Postoji i nešto detalja na stijeni, ali najvećim dijelom je tekstura bez mnogo detalja.

Ornament: Glavni ornamenti su Plutusovi pramenovi kose i vijenci od lišća na glavama pjesnika. Dakle ornament je tu, ali oskudan.

Priča: Dobar smisao za priču kao što je objašnjeno prije.

Napetost: Ovdje svakako ima napetosti između Plutusa i pjesnika. Gledajući sliku promatrač želi doznati što je rečeno i zašto taj čovjek izgleda tako ljutito i uplašeno.

Linija: Radne linije uglavnom podupiru zasjenjenje i oblik. Ima relativno malo obrisu linija koje definiraju rubove.

Istraživanje/Reference: Nije sigurno je li Dore imao modele po kojima je radio ili je imao opsežno znanje o ljudskoj anatomiji, vjerojatno oboje.

Vinjeta (skica): I kada ne bi bilo pozadine, svejedno bi se moglo puno saznati o karakteru likova i njihovim međusobnim odnosima.

Perspektiva: Atmosferska perspektiva bira detalje na Vergiliju i Danteu, te održava granicu između bijelih stijena i srednjeg plana kako nebi bilo prejakog kontrasta. Također, na prednjem i srednjem planu slike, tekstura je detaljnija.

5.3 Usporedba sa suvremenicima

Kako bi se stekao još upečatljiviji dojam o Doreovom umjetničkom radu, potrebno je nešto reći o drugim značajnim umjetnicima i njihovim radovima koji se u pojedinim segmentima mogu povezati s Doreom. Toj skupini umjetnika pripadaju poznati slikari 19. stoljeća, zatim ilustratori koji imaju sličan stil izražavanja kao i Dore, te drugi poznati umjetnici koji su svoju karijeru ovjekovječili izradom ilustracija i slika za velika književna djela. Među najvažnije treba navesti velikog francuskog umjetnika, slikara i grafičara Eduarda Maneta, najvećeg modernog slikara toga doba, zatim Engleza Williama Blakea koji je imao sličan način crtanja kao i Dore, te je nešto prije Dorea također ilustrirao Danteov *Pakao*. Kada se radi o velikim književnim djelima, Danteova *Božanska komedija* potaknula je mnoge umjetnike za izradu ilustracija i slika. Među prvima bio je poznati talijanski renesansni slikar Sandro Botticelli, zatim Doreov

suvremenik iz Francuske Eugene Delacroix. Nadalje, ne može se zaobići još jednog značajnog francuskog umjetnika Honorea Daumiera koji je oslikao djelo *Don Quijote*, ali u usporedbi s Doreovim ilustracijama na bitno drugačiji način. Ovdje možemo spomenuti i jednog od najpoznatijih svjetskih umjetnika 20. stoljeća Salvadora Dalija koji je stotinjak godina poslije Dorea na svoj način oslikao neke scene iz djela *Božanska komedija* i *Don Quijote*.

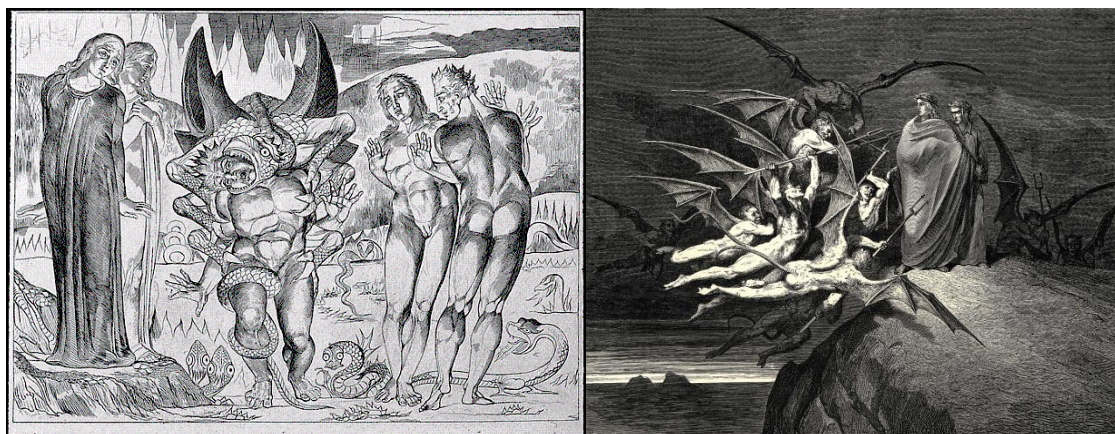
Uspoređivanje Maneta i Dorea danas je gotovo kao historiografski klišej. Obojica su najpoznatiji francuski hispanofilski slikari. Zasigurno, oni obojica izazivaju umjetničko divljenje kroz svoje osobnosti i kroz svoje radove. Tijekom 1860-tih. godina Dore se pronašao u krugovima političke moći, dok su radovi Maneta sputavani zbog njegove reputacije napadača na političku cenzuru. Obojica su izradili ilustracije za pjesmu *Gavran* Edgara Allana Poea, no ta dva izdanja su sasvim drugačija. Najveća razlika je u tome što se Manet u povijesti vidi kao slikar modernizma (realist i impresionist), dok se na Dorea gleda kao najvećeg ilustratora svih vremena. [2]

Osim poznatih slikara, tu su i oni manje poznati Doreovi suvremenici i sunarodnjaci pretežno ilustratori i graveri Francois Chiffart, te Charles Meyron. [5]

Što se tiče stila izražavanja u slikarstvu, Dorea bi se stilski najbolje moglo približiti francuskim slikarima Henriu Regnaultu i Jeanu-Leonu Geromeu kojima je zajedničko bilo slikanje religijskih tema. [5]

Kada je riječ o veličanstvenoj Danteovoj *Božanskoj komediji*, mnogi su je pokušali ilustrirati, ali nitko nije ostavio tako neizbrisiv pečat u maštovitosti kao Gustave Dore. Ilustracije karakteriziraju eklektičan niz Michelangelovih aktova, uzvišenih krajolika i elemenata popularne kulture. Te se ilustracije smatraju kraljevskim uspjehom; savršeni spoj umjetnikove vještine i pjesničke živopisne vizualne mašte. [13]

Veliku kolekciju ilustracija za isto djelo napravio je i William Blake. Tu su njegove 102 ilustracije, od skica nacrtanih olovkom do gotovih slika u akvarelu. Sadržaji ilustracija se protežu od podzemne patnje do nebeske svjetlosti, te od užasavajućeg ljudskog unakaženja do savršenstva u fizičkom obliku. Iako je vođen tekstom, Blake je također unio svoju perspektivu u neke od Danteovih središnjih tema. [14]

Slika br. 24: Blakeova vizija pakla (lijevo) i Doreova (desno)

Veliki talijanski renesansni slikar Sandro Botticelli među prvima se okušao kao ilustrator Danteove *Božanske komedije* već dvjestotinjak godina nakon njena nastanka. Za razliku od Blakea i Dorea, Botticellieve ilustracije predstavljaju svojevrsnu kartu pakla. Završio je crteže skoro za sva tri pjevanja, ali je obojio samo nekoliko ilustracija. Najznačajnija ilustracija je prikaz pakla u obliku lijevka u kojem se slijeva podzemna rijeka iz prvog kruga prema posljednjem devetom. [15]

Nakon Botticellia važno je reći kako je najstrastveniju i najsajniju ilustraciju Dantea i Vergilija priložio Eugene Delacroix slikom s kojom je debitirao u pariškom salonu. Na slici se vidi Dante i Vergilije koji u čamcu prelaze preko rijeke Aheront. Iako se radi o jednoj slici koja je po značaju i više nego samo ilustracija, slika je uistinu neobična, te simbolizira dvostruku ulogu umjetnika, više kao da se radi o autoportretu. Dante i Vergilije su ovdje zapravo Delacroixov „ecce homo“. [16]

Također je bitno istaknuti i književno djelo *Don Quijote* koje je uz Dorea ilustrirao i njegov suvremenik Honore Daumier. Doreove ilustracije predstavljaju kombinaciju anegdota, horora i grotesknog humora ali ne opisuju pravu dubinu teme. Ruski pisac Ivan Turgenev je vidio u *Don Quijoteu* kreaciju umjetnika koji je u svom vremenu primjer iznimnog duha i koji predstavlja svoj vlastiti portret u figuri lutajućeg viteza. Daumireov *Don Quijote* je nešto sasvim drugo od Doreova, jedinstveno za Daumiera i gotovo u potpunosti odgovara Turgenevljevom viđenju glavnog lika. Njegova samoća, posljedica je njegove otuđenosti od svijeta; on ne može pronaći pravi put u takvom svijetu. Ta otuđenost od realnosti tjera ga od normalnog ljudskog sustava i društvenih

odnosa, te ga zatvara u privatnu koncepciju svijeta, u onu koja pripada njemu kao usamljeniku. On tako postaje simbol umjetnika kome svijet empirijske realnosti ne može pružiti spokojno mjesto, te tako realnost pronalazi u svojim snovima. Nigdje Daumier, koji je kao profesionalni karikaturist uvijek bio oprezan prema trenutnim zbivanjima, nije sebe tako osobno izrazio na beskompromisan način. Don Quijote je za njega slobodan čovjek nikome odan, čovjek koji čak i svog kompanjona Sancha Panzu drži iza sebe kako bi mogao biti sam sa sobom. [16]

Slika br. 25: Daumierov Don Quijote (lijevo) i Doreov (desno)

Na kraju, treba nešto reći i o jednom od najpoznatijih nadrealističkih umjetnika, Španjolcu Salvadoru Daliju, koji je uz brojne poznate slike također izradio i one vezane uz velika književna djela poput Danteove *Božanske komedije* i *Don Quijotea*. Kao i većina njegovih djela i ove su slike nadrealističkog izražaja. Crteži su kombinacija crno bijelih skica dovršenih akvarelom. Za djelo *Božanska komedija*, Dali je trebao izraditi 100 slika koje je naručila talijanska vlada za sedamstotu godišnjicu Danteova rođenja. No kada se pročulo da će jedno od najčuvenijih talijanskih djela povjeriti Španjolcu, talijanska publika se tome usprotivila. Ipak, Dali je na svoju ruku završio seriju slika, ali djelo nikada nije bilo službeno objavljeno na engleskom jeziku. [17][18]

6. ANALIZA DJELA GUSTAVA DOREA

Gustave Dore kao slikar grafičar jest majstor pretežito akromatske palete boja i minimalističkog pristupa boji što ga uvjerljivo svrstava u grafičare prema njegovu primarnom afinitetu. Tonovi koje koristi u rasponu su od bijele, preko sivih tonova, do crne. Rjeđe primijenjuje crveno-smeđe, žute ili plave tonove kako bi dao raspoloženje kompozicije kroz crtež i obojenost grafike.

Suprotstavljanja tonova ili boje tvore jake kontraste tako da se redovito može govoriti o izričitom „chiaroscuro“ pristupu slici. Spomenuti kontrast stvara na slici jak trodimenzionalni dojam likova i njihovu umetnutost u duboki prostor. Učinak svijetla jest barokna osvijetljenost iz nepoznatog izvora koja stvara stanoviti mistični dojam kompozicije koji odgovara čestim izborima religiozno mitoloških i pastoralnih tema.

Primarno linearni pristup jest vizualna značajka Doreovog slikarskog, odnosno grafičkog opusa. Linearnost je dana u različitim teksturama, kroz šrafure, točkice i linije. Time on anticipira i tonsku predodžbu skice, crteža, grafike, odnosno ilustracije, tvoreći uvjerljive sadržaje emocionalnog naboja.

Kompozicije su dijagonalno postavljene ili dane s atmosferskom perspektivom itd. Posvemašnja je izduženost likova što im daje raskošnu eleganciju i baroknost izraza. Često u antičkoj odjeći, togama, čini njihovo držanje dostojanstvenim, dok su pozadini ostvareni neki nepoznati imaginarni prostori. Treba ovdje napomenuti da je Dore majstor anatomije, izuzetni poznavatelj muskulature, koju prikazuje bez pogreške u svakom danom rakursu a u cilju davanja dramatičnosti, naboja scene i osjećajnosti.

U narativnom smislu prostori tih kompozicija, manjih ili velikih formata, dakle, skica ili monumentalnih djela, jesu prostori začudnih polja ili praznina, svećanih dvorana, crkava ili prenapučenih prizora itd. Bizarni sadržaji, izmaštani, realistično figurativno dani, često kao „horror-vacui“ kompozicije na slici, dio su baštine renesanse Sjevera; podsjetnici, kao i rekviziti starijeg Nizozemca Hieronymusa Boscha. Krilata bića, anđeli i demoni, nemani, djevojke, kombinacije ljudi i stabala, životinje, golijati, itd. bogati su prenapučeni repertoar koji je Dore prikazivao a svoje podrijetlo imaju u tzv. sjevernjačkoj umjetnosti kojoj Francuska, Engleska i Španjolska, kao bitne zemlje za Doreov rad, pripadaju.

Generalno maštoviti prizori, fantastični prikazi, potekli su primarno iz snažne imaginacije autora. Sekundarno potječu iz danog literarnog predloška prikazivanog djela. Na granicama horora, dajući patetične, mračne i emotivne prikaze, Dore je pravi predstavnik romantičarskog i istodobno simboličnog slikarstva, dajući svoju vlastitu ideju i likovno umjetničko znanje koje ne slijedi uzore.

Drugi dio bogatog opusa Gustava Dorea jest skulptura koja se odlikuje vrhunskom vještinom majstora. Radi se o bogatim baroknim postavama figura simboličnog sadržaja. Bogatstvo je detalja, dana je naracija, a skulpture su izuzetne složenosti u kojima je dano redovito mnogo likova.

Visoka reljefnost kombinirana je s trodimenzionalnom formom monumentalnih djela. Riječ je mahom o izvedenoj spomeničkoj plastici lijevanoj u bronci. Glatkoća površine, njezina nabranost, napetost i opuštenost puti, slobodno kombiniranje tekstura govori u prilog velikog majstorstva i opuštenosti u radu autora. Razvidna je velika brzina u radu, što se jasno iščitava već i iz golemosti ukupne Doreove ostavštine.

Lakoća modelacije gline vidljiva je iz poteza koji su ostali kao tragovi na terakota. Redovito nebojana skulptura, pečena terakota dana je kao kontrast mnoštva likova, dubokih usječenih formi, nasuprot glatkim "praznim površinama" koje stvaraju atmosferu koja vidljivo potječe iz iste autorske ruke kao i njegov slikarsko-grafičarski opus.

Kroz skulptorski izraz Dore je naraciju također dao osjećajno, uz patos i bogatu dinamiku svijetla i sjene.

Njegovo je bogato kiparsko djelo vrlo zrelo. Pokazuje vještinu i znanje koje spontano teče kao igranje autora bogate mašte, inventivnosti i posvemašnje slobode poteza i izbora izraza.

7. ZAKLJUČAK

Opus francuskog umjetnika Gustava Dorea, vremenski pripada 19. st., romantičarskoj i simbolističkoj umjetnosti. Opus od preko 100.000 radova govori o iznimno plodnoj ličnosti, ogromne stvaralačke energije, čiji rad nije lako u potpunosti obuhvatiti. Njegov rad prožima se kroz različite likovne medije. Okušao se u različitim disciplinama grafike: drvorezu, bakropisu, akvatinti, te u crtežu, slici i skulpturi. Prema formatu obuhvatio je sve od malih skica do monumentalnih platana.

Dore je u slikarstvu obuhvatio klasičnu realističku sliku ali i karikaturu i ilustraciju. Na svakom od tih područja ostavio je golemi vidni trag. Ipak, na području ilustracije dosegao je umjetnički vrhunac i u tome, prema kritičkom sudu povjesničara, ostao gotovo nenadmašan do današnjeg dana.

Bio je protejski umjetnik svoga doba u svim glavnim žanrovima, u rasponu od prizora iz svakodnevnice, pejzaža do satire i religijskih tema. Njegovo divljenje i zaokupljenost velikim književnim djelima, posebno renesansnim piscima i Biblijom bilo je neizmjereno. Premda su i mnogi drugi umjetnici, njegovi suvremenici, i oni prije i poslije njega, kao inspiraciju za svoje radove također koristili ta djela, nitko nije tako široko obuhvatio isti opus kao Dore. Svojim ogromnim talentom, znanjem i vještinom te inventivnošću gotovo da književna djela nije samo upotpunio nego kao da ih je ponovno napisao.

Glavni adut Gustava Dorea bila je njegova iznimna imaginacija koju je uz odabir odgovarajuće tehnike znalački koristio, ostvarujući na taj način remek-djela ilustracije. Značaj i genijalnost tih ilustracija dokazuju i brojne posudbe pojedinih likova u filmskoj umjetnosti.

Iz mnoštva aspekata Doreova likovnog izričaja proizašao je njegov velik utjecaj na suvremenike ali i na današnje ilustratore.

Doreov rad uistinu je opsežan a njegov značaj daleko duži no što je bio njegov životni vijek i dokazuje da je njegova umjetnost veća od života samog.

8. LITERATURA

1. Gombrich E.H. (1999). *Povijest umjetnosti*, Golden marketing, Zagreb
2. Druliet P., Fabre C., Kaenel P., Dolphin E., Kunzle D. (2014). *Gustave Dore 1832 - 1883: The Master of Imagination*, Flammarion, Paris
3. Ollier E. (1974). *The Dore Gallery*, Spring Books, London
4. *** <http://www.musee-orsay.fr/en/events/exhibitions/in-the-musee-dorsay/exhibitions-in-the-musee-dorsay-more/article/gustave-dore-37172.html>, Gustave Dore: intimate and spectacular, 5.7.2016.
5. *** <http://www.thearttribune.com/Gustave-Dore-Born-a-Painter.html>, Gustave Dore, Born a Painter, 11.7.2016.
6. *** https://en.wikipedia.org/wiki/Gargantua_and_Pantagruel, Gargantua and Pantagruel, 14.7.2016.
7. *** <https://balzacbooks.wordpress.com/2014/06/22/droll-stories-by-honore-de-balzac/>, Droll Stories by Honore de Balzac, 16.7.2016.
8. *** https://hr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEanstvena_komedija, Božanstvena komedija, 20.7.2016.
9. *** https://hr.wikipedia.org/wiki/Don_Quijote, Don Quijote, 28.7.2016.
10. *** https://hr.wikipedia.org/wiki/Izgubljeni_raj, Izgubljeni raj, 28.7.2016.
11. *** https://hr.wikipedia.org/wiki/Mahniti_Orlando, Mahniti Orlando, 3.8.2016.
12. *** <http://sequentialscott.deviantart.com/journal/Art-Analysis-1-Plutus-by-Gustave-Dore-231052703>, Art Analysis #1: Plutus by Gustave Dore, 8.8.2016.
13. *** <http://www.openculture.com/2013/10/gustave-dores-dramatic-illustrations-of-dantes-divine-comedy.html>, Gustave Dore's Dramatic Illustration of Dantes Divine Comedy, 8.8.2016.
14. *** https://www.taschen.com/pages/en/catalogue/art/all/01144/facts.william_blake_the_drawings_for_dantes_divine_comedy.htm, William Blake. The drawings for Dantes Divine Comedy, 11.8.2016
15. *** <http://sportfit.info/hr/pages/94359>, „Pakao“ Botticelli – slikarstvo, ilustracija „Božanstvenoj komediji“, 11.8.2016.
16. Hofmann W. (1961). *The Earthly Paradise: Art in The Nineteennth Century*, George Braziller, New York

- 17.*** <https://www.brainpickings.org/2013/10/09/salvador-dali-illustrates-don-quixote/>, Salvador Dali Ilustrares Don Quijote, 12.8.2016.
- 18.*** <https://www.brainpickings.org/2014/03/21/salvador-dali-dante-divine-comedy/>, Salvador Dali's Sinister and Sensual Paintings for Dante's Divine Comedy, 12.8.2016.